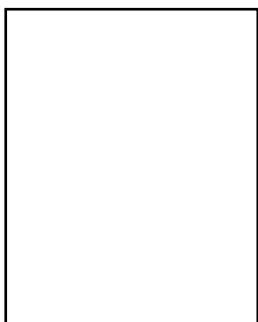

**XORIJIY DAVLATLARNING IJRO TIZIMI BILAN SOLISHTIRMA
TAHLIL**

Adham Avliyaqulov Alisherovich

Termiz Davlat universiteti yuridik fakulteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasining ijro ishi yuritish tizimini xorijiy davlatlarning huquqiy tizimlari bilan solishtirgan holda tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda ijro tizimining huquqiy asoslari, sud ijrochilarining maqomi, ijro hujjatlarining turlari va ijro jarayonlarining texnologik rivojlanishi muhokama qilingan. Shuningdek, Germaniya, AQSh, Fransiya va Estoniyaning ilg'or tajribalari yoritilib, mediatorlik amaliyoti va xalqaro integratsiyaning ahamiyati ko'rsatib berilgan. O'zbekiston ijro tizimini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ham ilgari surilgan. Maqola O'zbekiston huquqiy tizimini modernizatsiya qilish yo'lida xalqaro tajribadan foydalanish imkoniyatlarini o'rganishga qaratilgan.

Калит сўзлар: O'zbekiston ijro tizimi, xalqaro tajriba, sud ijrochilari, mediatorlik, huquqiy tizimlar, ijro hujjatlari, texnologik rivojlanish, Germaniya, AQSh, Estoniya, mediatorlik amaliyoti, xalqaro huquqiy integratsiya.

Ijro ishi yuritish tizimi har bir davlatda o'zining huquqiy tizimi, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari va madaniy an'analariga qarab shakllangan. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining ijro ishi yuritish tizimi bir qator xorijiy davlatlarning tizimi bilan solishtirilib tahlil qilinadi.

Ijro ishi yuritish tizimining huquqiy asoslari

O'zbekistonda ijro ishi yuritish "Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to'g'risida"gi qonun bilan tartibga solinadi. Bu qonun ijro tizimining huquqiy asoslarini belgilab beruvchi muhim hujjat bo'lib, unda sud hujjatlarini majburiy ijro etishning asosiy qoidalari belgilangan. Xorijiy davlatlarda esa, masalan, Germaniyada ijro ishi "ZPO" (Zivilprozessordnung) - Fuqarolik protsessual kodeksi bilan tartibga solinadi. Ushbu kodeks sud qarorlarini ijro etishda aniq qoidalarni belgilaydi va taraflarning huquqlarini himoya qilishga alohida e'tibor qaratadi. AQShda esa har bir shtatda ijro amaliyotini tartibga soluvchi alohida qonunlar mavjud bo'lib, federal darajadagi huquqiy mexanizmlar ham mavjud. Bu holat huquqiy tizimning yanada murakkabligini ta'minlaydi va har bir shtatning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish imkonini beradi.

Ijro tizimi qoidalarini xalqaro miqyosda uyg'unlashtirish zarurati ham ko'p davlatlarda muhokama qilinmoqda. Masalan, Evropa Kengashi doirasida ishlab chiqilgan qoidalar sud ijrochilari faoliyatini yaxshilashga qaratilgan. O'zbekistonda bunday xalqaro tajribalarni o'rganish va moslashtirish orqali ijro tizimini takomillashtirish mumkin.

O'zbekistonda sud ijrochilari Adliya vazirligi huzuridagi Bosh ijro byuroosi tarkibida faoliyat yuritadi va davlat xizmatchisi maqomiga ega. Sud ijrochilarining vazifalari sud hujjatlarini ijro etish, qarzdorlarning mol-mulkini topish va undiruvni ta'minlashdan iborat. Bu tizim ijrochilarga qat'iy tartib-intizomni saqlash va davlat manfaatlarini himoya qilishni talab etadi. Fransiyada esa sud ijrochilari (huissiers de justice) mustaqil faoliyat yuritib, ular davlat litsenziyasiga ega bo'lishadi. Ularning xizmat haqi ko'pincha taraflar tomonidan to'lanadi va bu ularning mustaqilligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, Fransiyada sud ijrochilarining faoliyati qonuniy tartibga solingan va davlat nazorati ostida amalga oshiriladi.

Germaniyada sud ijrochilari davlat xizmatida bo'lsa-da, ular mustaqil ravishda faoliyat yuritadi va sud qarorlarini bajarishda keng vakolatlarga ega. Germaniya tajribasida sud ijrochilarining yuridik bilimlari va kasbiy malakasi alohida ahamiyatga ega. Bu esa ijro jarayonining samaradorligini oshirishga yordam beradi. O'zbekistonda sud ijrochilarining kasbiy malakasini oshirish va xalqaro tajribalarni o'zlashtirish orqali ularning faoliyatini yanada takomillashtirish mumkin.

Ijro hujjatlarining turlari

O'zbekiston va ko'pgina davlatlarda sud qarorlari, notarial hujjatlar, ma'muriy organlar qarorlari ijro hujjatlari sifatida tan olinadi. Bu hujjatlar ijro jarayonini boshlash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Germaniyada esa ijro hujjatlari tarkibiga maxsus kelishuv bitimlari ham kiradi. Ushbu kelishuvlar tomonlar o'rtasida nizolarni bartaraf etish vositasi sifatida foydalaniladi va sud qarorlariga tenglashtiriladi. AQShda esa ijro hujjatlari sud buyrug'i (writ of execution) asosida amalga oshiriladi va unda sud ijrochilarining aniq vazifalari belgilab qo'yilgan.

Xorijiy davlatlarda ijro hujjatlari tarkibini kengaytirish bo'yicha amalga oshirilgan islohotlar O'zbekistonda ham qo'llanilishi mumkin. Masalan, kelishuv bitimlarini rasmiylashtirish va ijro etish bo'yicha qonunchilikni takomillashtirish orqali ijro jarayonining samaradorligini oshirish mumkin.

O'zbekistonda ijro ishlari sud ijrochilari tomonidan bosqichma-bosqich amalga oshiriladi: ijro harakatini boshlash, ijro buyruqlarini tomonlarga yetkazish va qarorni bajarish. Bu jarayon sud ijrochilarining har bir harakati aniq huquqiy asosga ega bo'lishini ta'minlaydi. Germaniyada ijro ishi jarayoni nisbatan mustaqil bo'lib, taraflar o'z huquqlarini maxsus ijro organlari orqali himoya qilishlari mumkin. Germaniya tajribasida sud ijrochilarining taraflar bilan o'zaro muloqot qilish malakasi ham muhim ahamiyatga ega. AQShda esa ijro jarayoni mahalliy sheriff idoralari tomonidan amalga oshiriladi, bu esa sud ijrochilarining hududiy darajada faoliyat yuritishini ta'minlaydi.

Ijro jarayonining samaradorligini oshirish uchun O'zbekistonda Germaniya va AQSh tajribasini o'rganish va moslashtirish maqsadga muvofiqdir. Masalan, taraflarning kelishuviga erishish bo'yicha samarali mexanizmlar joriy etilishi sud tizimidagi yuklamani kamaytirishga yordam beradi.

Texnologiyalardan foydalanish

O'zbekistonda "Ijro.gov.uz" portali orqali ijro harakatlarini kuzatish va ma'lumot olish mumkin. Ushbu platforma ijro jarayonining shaffoqligini ta'minlash va fuqarolarga qulaylik yaratish maqsadida ishlab chiqilgan. Estoniyada esa ijro tizimi to'liq raqamlashtirilgan bo'lib, barcha hujjatlar elektron shaklda yuritiladi. Estoniyadagi bunday tizim sud qarorlarini ijro etish jarayonini sezilarli darajada tezlashtiradi va taraflar o'rtasidagi muloqotni soddalashtiradi. Germaniyada ham sud hujjatlari va ijro buyruqlarining elektron almashinuvi keng joriy etilgan.

Texnologiyalarni kengroq joriy etish orqali O'zbekistonning ijro tizimini yanada samarali qilish mumkin. Jumladan, elektron platformalarni rivojlantirish va sud ijrochilarining zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalarini oshirish orqali ijro jarayonining sifatini oshirish mumkin.

Fransiyada sud ijrochilari mustaqil ishlashi sababli ijro jarayoni tezkor amalga oshiriladi. Ushbu mustaqillik ularga ijro jarayonini muvofiqlashtirishda ko'proq erkinlik beradi. Germaniyada tomonlar o'rtasida kelishuvga erishishga alohida e'tibor qaratiladi. Bunday yondashuv nizolarni bartaraf etishda ijobiy natijalar beradi va sud tizimidagi yuklamani kamaytiradi. O'zbekistonda esa sud ijrochilari yuklamasining ortib ketishi natijasida ayrim holatlarda ijro jarayoni cho'zilishi mumkin.

Ijro tizimining samaradorligini oshirish uchun sud ijrochilarining ish yuklamasini kamaytirish va ularning faoliyatini yanada mustaqil qilish choralari ko'rilishi zarur. Shuningdek, taraflarning nizolarini hal qilish uchun mediatorlik xizmatlaridan foydalanishni kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Kelishuv va mediatorlik amaliyoti

Xorijiy davlatlarda, masalan, Shvetsiyada ijro ishlari davomida mediatorlik xizmatlari keng qo'llaniladi. Bu jarayon tomonlar o'rtasidagi nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish imkonini beradi. Mediatorlar nizolarni hal qilishda taraflarning manfaatlarini inobatga olib, o'zaro kelishuvga erishishda yordam beradi. O'zbekistonda esa mediatorlik hali keng joriy qilinmagan bo'lib, bu sohada islohotlar olib borilmoqda.

Mediatorlik amaliyotini rivojlantirish orqali sud tizimidagi nizolarni kamaytirish va ijro jarayonini soddalashtirish mumkin. Bu borada Shvetsiya tajribasini o'rganish va moslashtirish orqali O'zbekistonda mediatorlik xizmatlarini rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Xalqaro huquqiy amaliyot va integratsiya

Xorijiy davlatlarning tajribasi shuni ko'rsatadiki, ijro ishi samaradorligini oshirish uchun xalqaro huquqiy amaliyotlarga integratsiya qilish zarur. O'zbekiston bu borada qator xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilmoqda, jumladan, BMT Taraqqiyot dasturi doirasida sud ijrochilarining malakasini oshirishga qaratilgan loyihalar amalga oshirilmoqda. Shuningdek, xalqaro konvensiyalarni ratifikatsiya qilish orqali O'zbekistonning ijro tizimini xalqaro talablarga moslashtirish imkoniyati mavjud.

O'zbekistonning ijro tizimi xorijiy davlatlar tajribasi bilan taqqoslaganda, samaradorlik va texnologik rivojlanish borasida hali takomillashtirish imkoniyatlariga ega. Ayniqsa, mediatorlik amaliyoti va sud ijrochilarining mustaqilligini oshirish bo'yicha xalqaro tajribani o'rganish va joriy etish muhim ahamiyatga ega. Germaniya va Fransiya tajribasidan foydalanib, O'zbekistonda ijro tizimining samaradorligini oshirish bo'yicha yangi islohotlar amalga oshirilishi mumkin.

Taklif va tavsiyalar

1. Sud ijrochilarining mustaqilligini oshirish:

Sud ijrochilarining davlat xizmatchisi maqomi ayrim hollarda ularning mustaqilligini cheklaydi. Fransiya tajribasidan kelib chiqib, O'zbekistonda sud ijrochilarini mustaqil faoliyat yurituvchi sifatida qayta tashkil etish maqsadga muvofiq. Bu, bir tomondan, ularning samaradorligini oshiradi, boshqa tomondan, taraflar tomonidan ko'rsatiladigan xizmat haqlari asosida iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Shu bilan birga, qonunchilikda sud ijrochilarining maqomini belgilovchi me'yorlarni yanada aniq va ravshan qilish lozim.

2. Mediatorlik xizmatlarini kengaytirish va amaliyotga tatbiq etish:

Shvetsiya va boshqa Yevropa davlatlarining tajribasida mediatorlik amaliyoti nizolarni hal qilishda samarali usul sifatida tan olingan. Mediatorlar orqali kelishuvga erishish taraflar o'rtasidagi nizolarni tezroq hal qilish va sud tizimining yuklamasini kamaytirishga yordam beradi. O'zbekistonda mediatorlarni tayyorlash bo'yicha maxsus dasturlar joriy etilishi va mediatorlik xizmatlari qonunchilikka kiritilishi zarur.

3. Ijro jarayonlarini to'liq raqamlashtirish va onlayn platformalarni rivojlantirish:

Elektron tizimlardan foydalanish nafaqat tezkorlikni oshiradi, balki hujjatlar aylanishini shaffof qiladi. Estoniya tajribasidan kelib chiqib, O'zbekistonda to'liq elektron ijro tizimi joriy etilishi kerak. Bu nafaqat ijro jarayonlarini kuzatishni osonlashtiradi, balki fuqarolarga masofadan murojaat qilish imkoniyatini ham taqdim etadi.

4. Xalqaro tajriba asosida sud ijrochilarining malakasini oshirish:

Sud ijrochilarini xalqaro treninglarga jalb etish, xorijiy davlatlarning ilg'or amaliyotlari bilan tanishtirish va ularni malaka oshirish dasturlariga jalb etish zarur. Masalan, BMT Taraqqiyot dasturi yoki Jahon banki kabi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda maxsus seminar va treninglar tashkil qilish mumkin.

5. Fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish:

Fuqarolar huquq va majburiyatlarini yaxshi anglab yetmasligi ko'pincha ijro jarayonlarining cho'zilishiga sabab bo'ladi. Shu sababli, ommaviy axborot vositalari orqali huquqiy targ'ibot ishlarini kuchaytirish, ijtimoiy tarmoqlarda va televideniya maxsus dasturlarni yo'lga qo'yish tavsiya etiladi.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasining ijro tizimini takomillashtirish xalqaro tajribadan o'rganishni talab qiladi. Xorijiy davlatlarning samarali yondashuvlari, jumladan, sud ijrochilarining mustaqilligi, mediatorlik amaliyoti va texnologik rivojlanish sohasidagi tajribalar O'zbekistonning huquqiy tizimini mustahkamlash uchun muhim omillardan biridir. Mamlakatda huquqiy savodxonlikni oshirish, sud tizimi samaradorligini ta'minlash va texnologiyalardan keng foydalanish orqali ijro tizimini modernizatsiya qilishga erishish mumkin. Ushbu maqolada keltirilgan tavsiyalar mamlakatda huquqiy tartibotni kuchaytirishga va fuqarolarning huquqiy himoyasini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi "Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to'g'risida"gi qonuni.
2. ZPO (Zivilprozessordnung), Germaniya Fuqarolik Protsessual Kodeksi.
3. "Execution of Judgments in Comparative Perspective," Harvard Law Review, 2019.
4. BMT Taraqqiyot dasturi ma'lumotlari (www.undp.org).
5. "Mediatorlik amaliyoti: xalqaro tajriba va istiqbollari," Shvetsiya Mediation Institutining hisobotlari, 2021.
6. Estoniya ijro tizimi haqida rasmiy axborot (www.eesti.ee).
7. AQShning ijro jarayoni bo'yicha davlat qonunlari: "Writ of Execution in the U.S. Legal Framework," Stanford Law Journal, 2020.
8. Fransiya sud ijrochilarining faoliyati: Huissiers de Justice haqida rasmiy ma'lumotlar (www.huissiers-justice.fr).
9. "Electronic Justice Systems and Their Application in Europe," European Law Journal, 2022.
10. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining rasmiy hisobotlari (www.adliya.uz).